

Schrijf wat je niet kent

Het is misschien wel het beroemdste adagium voor aspirant-auteurs: schrijf wat je kent. Dat geeft immers de meest natuurgetrouwe afspiegeling van omstandigheden; wie buiten de eigen belevingswereld treedt, slaat de plank onvermijdelijk weleens mis. Levendig herinner ik mij een onderzoek naar vrouwelijke en mannelijke schrijfstijlen uit mijn studietijd. De Britse auteur Ian McEwan viel met zijn geanonimiseerde passage uit *Boetekleed* direct door de mand als man, zijn vrouwelijke hoofdpersonage ten spijt. Geen enkele vrouw, zo concludeerde de responsgroep, zou een andere vrouw namelijk beschrijven als ‘slank en fit als een windhond’.¹ Wellicht had McEwan er beter aan gedaan zich te beperken tot wat hij kende?

Precies deze vraag legde *The New York Times* voor aan auteurs Zoë Heller en Mohsin Hamid: ‘Schrijf wat je kent – Nuttig advies of lui cliché?’² Heller kreeg het advies ooit van een docent als terugkoppeling op haar verhaal over een zeventiende-eeuwse struikrover. ‘Wat beperkend!’ was haar initiële reactie. ‘Wat betekent dat voor science fiction? Voor fantasy? Voor elk schrijven dat voorbijgaat aan de grenzen van de sekse, afkomst of leeftijd van de auteur?’³ Als Heller de rest van haar leven enkel over haar eigen ervaringen had geschreven, had ze nooit de voor de Booker Prize genomineerde roman *Kroniek van een schandaal* kunnen schrijven, dat verhaalt van de lerares Bathsheba die een relatie aangaat met een vijftienjarige pupil. Heller putte niet uit haar eigen leven, maar liet zich onder andere inspireren door de ervaringen van Mary Kay Letourneau, een Amerikaanse docente die in 1997 schuldig pleitte aan seks met een minderjarige leerling.⁴

Ondanks het ik-perspectief van de roman vereenzelvigde niemand Heller met inspiratiebron Letourneau of met hoofdpersonage Bathsheba. Logisch, zou je denken. Een fictief personage is tenslotte precies dat: fictief. Door zich in te leven in een ander kan de schrijver buiten zichzelf treden, zich een nieuw perspectief aanmeten en zo tot nieuwe inzichten komen. ‘Ik schrijf met het doel erachter te komen wat ik denk’, concludeerde Joan Didion dan ook in haar essay “Why I Write”.⁵ Schrijven was voor Didion een poging om haar

---

¹ McEwan, Ian. *Boetekleed*, De Harmonie, Amsterdam, 2001, p. 398.

² Heller, Zoë en Mohsin Hamid. “Write What You Know! – Helpful Advice or Idle Cliché?” *The New York Times*, 25 maart 2014.

³ Idem.

⁴ Heller, Zoë. “Guardian book club: A novel response.” *The Guardian*, 4 oktober, 2008.

⁵ Didion, Joan. “Why I Write.” *The New York Times*, 5 december, 1976.

werkelijkheid te duiden: ze legde haar gedachten en meningen niet vast, maar creëerde deze in het schrijfproces.

Dit is volgens velen een van de grote baten van literatuur. Het Internationaal Literatuurfestival Utrecht (ILFU) koos vorig jaar ‘De fictie bij de feiten’ als thema. Op de website wordt de keuze toegelicht: ‘Fictie kan ervoor zorgen dat je tijdelijk iemand anders bent, een ander perspectief hebt, je blik verruimt . . . Fictie is minstens zo belangrijk om de wereld te begrijpen als de feiten die we horen in het nieuws.’⁶ Het mag duidelijk zijn: fictie is een essentieel onderdeel van onze realiteit. Het vormt ons denken, ons wereldbeeld, onszelf. Het plaatst morele parameters en stelt die op de proef. Maar de literatuur als spiegel, vergrootglas of proefballon schiet haar doel voorbij wanneer wij deze niet meer van feiten kunnen onderscheiden. Wanneer het verzonnen personage gelijk komt te staan de schrijver, de creatieve exercitie aan de werkelijke mening, verlangens en idealen van de auteur.

Deze gang van zaken is allang geen uitzondering meer. Het overkwam onder anderen Hellers tegenhanger in het *New York Times*-artikel: Mohsin Hamid. Van zijn hand verscheen in 2022 *De laatste witte man*: een Kafkaesk verhaal waarin een witte man bij het ontwaken ontdekt dat zijn huiskleur is veranderd. Die opzet kan niet overal op steun en interesse rekenen. Een greep uit de hoogst gewaardeerde lezersbeoordelingen op de populaire boekenwebsite Goodreads:

‘Racistische troep.’

‘Dit is hoe haat tegen een bepaald ras eruitziet. Vind jij dit acceptabel?’

‘Klinkt als iemands racistische fantasie en ik vind de titel respectloos, ik ga het niet lezen.’⁷

In een essay voor *The Guardian* schreef Hamid over zijn inspiratie voor de roman, die hij herleidt naar de aanslagen van 11 september 2001. Vóór de aanslagen kon Hamid als relatief goedbetaalde, universitair-opgeleide stedeling deelnemen aan de privileges van wit zijn. Na de aanslagen werd dat lastiger. Juist die schakeringen tussen het zelf en de ander wilde hij in zijn roman onderzoeken: ‘Als ik schrijf, wil ik deels uitdragen wie ik ben. Maar er is ook een deel dat ernaar verlangt niet mezelf te zijn, dat aan mijn bureau wil zitten en een *portal* wil openen, mezelf wil achterlaten, ergens anders wil zijn: op een andere plaats of in de belevingswereld van een fictief persoon.’⁸ Hij nodigt lezers uit hetzelfde te doen: ‘We dreigen

---

⁶ “Over de wedstrijd.” Verhalenwedstrijd.ilfu.com.

⁷ Lomax, Emma, Zina en Alina Vasquez. “The Last White Man.” Goodreads.com.

⁸ Hamid, Mohsin. “‘We risk being ruled by dangerous binaries’ – Mohsin Hamid on our increasing polarisation.” *The Guardian*, 30 juli 2022.

opgesloten te raken in een gevaarlijke en decadente tirannie van binariteit. Wellicht kan fictie ons helpen de ruimte tussen de enen en de nullen te onderzoeken.’⁹ Hamid legt een verband tussen polarisatie in de samenleving en digitale binariteit: de nullen en enen van het internet. Opvallend is zijn keuze voor woord ‘portal’ voor de toegangspoort tot zijn belevingswereld. De term wordt vaak in digitale context gebezigd en in haar gelauwerde roman *Hier hoor je niemand over* past auteur Patricia Lockwood hem zelfs toe als alias voor het internet: ‘Waarom voelde de portal zo intiem, terwijl je er alleen binnenging als je het verlangen had overal te zijn?’¹⁰ Lockwood legt de vinger op de zere plek: het internet voelt intiem, privé en anoniem. Verscholen achter een Goodreads-avatar of digitale schuilnaam kun je zeggen wat je wilt.

Nu lijken online aantijgingen misschien onschuldig. Hoeveel invloed heeft een zelfbenoemd recensent die negatieve reacties plaatst, soms zelfs zonder het boek te hebben gelezen? Flink wat, zo blijkt. In maart 2017 schreef blogger Shauna Sinyard een recensie over het toen nog te verschijnen *The Black Witch* van Laurie Forest. Het boek speelt zich af in een sterk gesegregeerde fantasiemaatschappij waarin het heersende ras zichzelf als superieur ziet. Gaandeweg begint de hoofdpersoon te twijfelen aan de ideologische dogma’s waarmee ze is opgegroeid. Dat de auteur enkele personages zeer bewust racistische uitspraken in de mond legt – om deze vervolgens te bevragen – ging aan blogger Sinyard voorbij. Die noemde de roman: ‘Het gevaarlijkste, meest aanstootgevende boek dat ik ooit heb gelezen’ en riep gelijkgestemden op het drie maanden voor publicatie alvast in de ban te doen.¹¹ Uitgever Harlequin Teen ontving talloze e-mails die opriepen het boek niet uit te brengen. Forest werd online uitgemaakt voor Nazi-sympathisant en *white supremacist*.

Ook in Nederland steekt de vereenzelviging van auteur en personage de kop op. Kortgeleden kwam de Nederlandse (kinderboeken)schrijver en dichter Pim Lammers in opspraak omdat hij in 2016 een kort verhaal voor volwassenen schreef over de relatie tussen een minderjarige jongen en diens voetbaltrainer. Een onder pseudoniem geschreven blog betitelde Lammers als een ‘verknipt persoon’ met ‘pedofiele misbruikfantasieën’.¹² Het feit dat het verhaal beeldend was geschreven – met andere woorden: dat het geen droog feitenrelaas betrof, maar eerder een... tja, verhaal – was volgens de blog ‘duidelijk bedoeld om de lezer te verleiden mee te gaan in deze fantasie van seksueel misbruik tussen man en

---

⁹ Idem

¹⁰ Lockwood, Patricia. *Hier hoor je niemand over*. Atlas Contact, Amsterdam, 2021, p. 11.

¹¹ Rosenfield, Kat. “The Toxic Drama on YA Twitter.” *Vulture*, 7 augustus 2017.

¹² Griend, Robert van der. “Wie zitten er achter de hetze tegen schrijver Pim Lammers?” *de Volkskrant*, 8 februari 2023.

kind'.¹³ Een ander zou betogen dat beeldend taalgebruik het handelsmerk is van elke fictieschrijver en dat een situatie invoelbaar willen maken niet gelijkstaat aan deze goedkeuren, laat staat propaganderen. Desondanks deden citaten uit de blog snel de ronde op sociale media en werd Lammers met de dood bedreigd.

De verharding van het schrijfklimaat was voor het Communications and Digital Committee van het Britse Hogerhuis reden om twee afgevaardigden uit het boekenvak te raadplegen. David Shelley, CEO van uitgeefconcern Hachette UK, en Clare Alexander, literair agent, werden uitgenodigd om zich uit te spreken over de vrijheid van expressie, de zogenaamde 'cancel culture' en het risico op literaire zelfcensuur. De commissie haalde een BBC-interview met Kazuo Ishiguro aan, waarin de schrijver waarschuwde voor een angstklimaat waarin auteurs niet langer durven te schrijven wat ze willen, voor het geval er 'een anonieme online lynchbende' opduikt. 'Ik vrees voor de jongere generatie schrijvers', aldus de Nobelprijswinnaar. 'Schrijvers zouden zich vrij moeten voelen om te schrijven vanuit elk perspectief, om elk gedachtegoed uit te dragen'.¹⁴

Shelley betoogde voor de commissie dat er niet zoiets bestaat als cancel culture, maar dat mensen uit elkaar worden gedreven door sociale mediabedrijven, die baat hebben bij conflict: dat leidt immers tot meer interactie en dus tot meer tijd op het platform.¹⁵ Alexander haalde Jeanine Cummins' omstreden roman *Wie omkijkt* aan, een verhaal over een moeder en zoon die Mexico proberen te ontvluchten om te ontsnappen aan kartelgeweld. Het boek werd in de aanloop naar de publicatie opgehemeld, maar na een negatieve recensie in *The New York Times* en een kritisch essay van Myriam Gurba sloeg de stemming om. Gurba verweet Cummins het gebruik van Mexicaanse stereotypes en een *white gaze* die 'de Verenigde Staten van Amerika positioneert als een magnetische heilplaats'.¹⁶ In de maanden die volgden verschenen er duizenden artikelen die Cummins' recht om dit boek te schrijven in vraag stelden. Zo ook in *Babel*, het tijdschrift van de Faculteit der Geesteswetenschappen van de Universiteit van Amsterdam. Het artikel, dat de veelzeggende titel "De grenzen van fictie" draagt, opent met de vraag: 'Schrijven over het oversteken van de Mexicaanse grens als illegale immigrant, mag je dat doen als je die situatie niet hebt meegemaakt?'¹⁷ Uiteindelijk

---

¹³ Vrederijk. "Over Pim Lammers." Reactionair.nl, 27 januari 2023.

¹⁴ Jones, Rebecca. "Sir Kazuo Ishiguro warns of young authors self-censoring out of 'fear'". *BBC News*, 1 maart 2021.

¹⁵ Chandler, Mark. "Publishing faces 'watershed moment' on free expression, Alexander and Shelley say." *The Bookseller*, 28 april 2021.

¹⁶ Gurba, Myriam. "Pendeja, You Ain't Steinbeck: My Bronca with Fake-Ass Social Justice Literature." *Tropics of Meta*, 12 december 2019.

¹⁷ Cremer, Elke. "De grenzen van fictie." *Babel*, 6 april 2020.

concludeert de auteur dat de vraag ‘Wie mag waarover schrijven?’ geen eenduidig antwoord heeft. Maar ook: ‘dat sommige stemmen geschikter zijn dan andere om bepaalde verhalen te vertellen’ en dat ‘het probleem is dat Cummins een verhaal claimt dat niet van haar is.’¹⁸

Maar aan wie behoort een fictief verhaal toe? En wie bepaalt of een auteur ‘geschikt’ is om zich in diens zelfbedachte personage in te leven?

Wie werkelijk gelooft in het vrije woord kan daar maar één antwoord op hebben: de auteur zelf. En dus mag Jeanine Cummins schrijven over Mexicaanse vluchtelingen, Mohsin Hamid over witte mannen, Zoë Heller over zeventiende-eeuwse struikrovers en Ian McEwan over schoonheidsidealen voor vrouwen – en viervoeters. Natuurlijk is het wenselijk om daarbij beslagen ten ijs te komen. ‘We hebben de plicht om onszelf te onderwijzen, onderzoek te doen en de mensen over wie wij schrijven met respect te behandelen’, aldus Ishiguro.¹⁹ Eenzelfde idee ligt ten grondslag aan het luchtige voorbeeld van Heller: ‘Het probleem van mijn struikroververhaal’, stelt ze, ‘was niet zozeer dat ik nog nooit een postkoets had beroofd, maar dat ik niet de moeite had genomen te onderzoeken wat er allemaal bij het beroven van een postkoets komt kijken.’²⁰

Toch kan ook deze voorwaarde niet voor alle fictie worden gesteld. In februari werd de wereld opgeschrikt door de verwijdering van aanstootgevende termen uit het werk van Roald Dahl: werk waarbij het leesplezier juist voor een belangrijk deel besloten ligt in de karikaturen en snedige beschrijvingen. Fictie is dus niet altijd respectvol, en zoals Nigel Warburton schreef in *Free Speech: A Very Short Introduction*: ‘Waarom zou een principe de naam “vrijheid van meningsuiting” mogen voeren als het alleen de meningen beschermt van hen die wij sympathiek vinden?’²¹ Salman Rushdie, misschien wel ’s werelds beroemdste doelwit van literaire censuur, twitterde: ‘Roald Dahl was geen engel, maar dit is absurde censuur’.²² Na internationale kritiek besloot Dahls uitgever Puffin Books ook de ongewijzigde teksten leverbaar te houden en zo de keuze bij de lezer te leggen.

Want wij lezers hebben een keuze: de keuze om ons achter de literaire vrijheid te scharen. Om kritisch te zijn, maar auteurs ook toe te staan hun werk niet te gebruiken als afspiegeling van *de* werkelijkheid, maar als zoektocht naar *een* werkelijkheid. Om niet enkel

---

¹⁸ Idem.

¹⁹ Jones, Rebecca. “Sir Kazuo Ishiguro warns of young authors self-censoring out of ‘fear’”. *BBC News*, 1 maart 2021.

²⁰ Heller, Zoë en Mohsin Hamid. “Write What You Know’ – Helpful Advice or Idle Cliché?” *The New York Times*, 25 maart 2014.

²¹ Warburton, Nigel. *Free Speech: A Very Short Introduction*. Oxford University Press Inc., New York, 2009, p. 42.

²² Rushdie, Salman. “Roald Dahl was no angel, but this is absurd censorship. Puffin Books and the Dahl estate should be ashamed.” Twitter, 18 februari 2023.

te schrijven wat ze kennen, maar juist datgene te ontdekken wat ze nog niet kennen. Kortom, om te leven naar de woorden van Nobelprijswinnaar Toni Morrison, die zei: ‘Mensen zeggen dat je moet schrijven over wat je kent. Ik ben hier om je te vertellen dat niemand dat wil lezen. Dus schrijf over iets wat je niet kent. En wees nooit, nooit bang.’²³

---

²³ Connors, Joanna. “Nobel laureate Toni Morrison, a Lorain native, talks at Oberlin College about new book, ‘Home’.” *The Plain Dealer*, 15 maart 2012.